

Čudesa pod odprtim svodom

Predrag Matvejević: *Mediterski brevir*, Cankarjeva založba, 2000, prevedel Vasja Bratina

V času, ko imamo rodni planet skoz in skoz premerjen in raziskan, ko v resnici ni koticčka, ki bi se izmaknil koordinatni mreži vzporednikov in pol-dnevnikov, upravičeno lahko posumimo, da smo si vendarle zaslužili nekaj boljšega. Že petsto let ni bilo nobenega odkritja Amerike in že trideset let nobenega prvega človeka na Luni. Neizživeti Odiseji se vozijo po dobro označenih avtocestah ali pa vsak dan v službo in nazaj vsak k svoji preutrujeni Penelopi. Tako brez skrivnosti pa tudi ne moremo biti. *Mediterski brevir* je prišel ob pravem času, kot čudovita potuha tistemu delu človeštva, ki mu stanje stvari ne more biti po volji. Po uspehu te knjige pa lahko sklepamo, da je ta delež pravzaprav večinski.

Bodite pametni in se pustite zapekljati. Še posebej, če iščete skrivnosti v stvareh, ki se obravnavajo kot že zdavnaj spoznane. Vse kaže, da lahko pozabimo na travmatično polovico tisočletja, ki je relativiziralo pomen Sredozemlja, človeštvo pa pripeljalo tja, kjer je, se pravi, v samo srce nezavidljivosti. Matvejević nam bo v lepih (od)stavkih dopovedal, da nas je Sredozemlje prijazno počakalo: v vrnitvi na začetno točko civilizacije bomo njen izvorni čar našli domala nedotaknjen, kvečjemu poplemeniten, prijazno vabljen in živahen, obenem pa rahlo srhljen in neskončno skrivnosten. Kot da ne bi že od nekdaj vedeli, "da je

sredozemski svod prosojnejši in bolj odprt od tistega v drugih podnebjih". Pa očitno le nismo vedeli dovolj dobro. Po *Mediterskem brevirju* pa tega gotovo ne bomo nikdar več pozabili. "V Sredozemlju so tudi čudesa drugačna."

Prvo, kar odkrijemo pod tem svodom, je njegova nenavadna resonanca, odprtost, ki v neskončnost poglablja pomene najbolj vsakdanjih stvari, odkriva njihove poetične razsežnosti. Pedantno naštevane se sproti spreminja v spontano fantaziranje. Svojevrstna svetloba, sugestivnost terena, predvsem pa vonjave (*slani hlapi morja*, *aroma rastlinstva*, *svežina borovcev*) so že poznani aduti *geniusa loci*, na tem mestu pa obredjem, opraviлом, kletvicam, pridelkom, orodjem in obrtem pridajajo neresničen nadih Calvinovih *Nevidnih mest*. Scenografija mesta in obale presega samo sebe in prevlada kot vabljiva meditacija časa in prostora.

Glasne pogovore na ulici spremljajo v daljavi davno potopljene ladje. "Pravijo, da se leskečejo na soncu. V mesečini znova plovejo. Nočna tema jih spremeni v skale." Podoben fantomski značaj ima oblika obale, vseskozi spremenljiva razporeditev kopnega in morja. Ob potopljenih mestih, ki jih včasih na rahlo nakaže umirjena plitvina, obstajajo še druga, tako kot Salzburg in Praga, ki sta, prav nasprotno, v teku časov izplavala iz globin, obenem pa v srcu srednje Evrope ohranila nekaj mediteranskega. Navidezna stabilnost in nespremenljivost tega prostora je tako globoko vprašljiva, da mora postati poetična.

"Riva, пристanišče, pomol in krov, mestni trg in tržnica, ladjedelnica in

ribarnica, prostor ob fontani ali svetilniku, ob cerkvi ali samostanu, pokopališče in tudi samo morje postanejo od časa do časa odprti odri. Na njih igrajo različne vloge, nepomembne in usodne, opravljajo se obredi, vsakdanji in večni. Stoletja so polna takih prizorov: preteklost in sedanjost Sredozemlja, zgodovina sredozemskega teatra."

Ob takih in podobnih odlomkih mora vsakogar zamikati, da bi brez vsakega komentarja drsel skozi čuda in lepote, vonjave, okuse, oblike in barve. Pa vendar bi veljalo nekaj reči še o formi tega dela, ki skozi meditativne sugestije brevirja razvija tako poetične kot tudi romaneskne možnosti učenjaškega gradiva. Strogost poznavalca skozi svetovljanstvo sladokusca rezultira v širokih epskih predstavah kot tudi drobnih lirskih prebliskih,

obenem pa vzdržuje napetost, v kateri se lahko kadar koli izživi dramatičnost. Sredozemlje je na čudežen način pridobilo pomen, ki so ga v prejšnjih časih imela daljna morja in nedosegljive celine: odprt prostor domišljije, projekcijsko platno slutenj in pričakovanj. "Sredozemlje je ogromen arhiv in globoka grobnica."

Zasluzilo si je knjigo, v kateri bo zablestelo kot najboljša fikcija.

V srednjem delu knjige (z naslovom *Zemljevidi*) se še enkrat vrnemo na točko, ko si je svet "vedno bolj prizadeval postati zemljevid". Impulzi prvih kartografov in popotnikov so bili verjetno dosti bolj zanesenjaški, kot si je danes sploh mogoče predstavljati. Vsaj njihovi zemljevidi so taki, pa tudi poročila ni mogoče ločevati od izmišljije, slikovitih ponaredkov in legend.

"Predstavljati morje in kopno, opazovati svet, ni vsakdanji posel: tisti, ki ga opravljajo, niso vsakdanji ljudje." Geografski pojmi so se postopoma izvijali iz bujne fantastike uganjevanja, zemljevidi, vse točnejši in vse manj lepi, pa so po svoje napovedali čase, ko se bo Sredozemlje iz središča sveta zrelativiziralo v zgolj enega od njegovih delov. Od romantike prvih raziskovalcev pa je ostala govorica starih pomorskih kart: "Ne morejo nam odkriti obraza Sredozemlja, temveč le gube na njem." In v tem pomenu ne bodo nikoli zastarele. Tako kot tudi ne "želje in nameni tistih, ki na ta način povečujejo zrcalo sveta, oder ali kulise gledališča, v katerem se svet dogaja, krog, v katerem se vrtil".

V tretjem delu, *Glosarju*, se konkretnost prvega dela, *Brevirja*, prepleta z globinsko ostrino drugega dela; *Zemljevidov*. Domet filologije se nenadoma razkrije v večumnosti morja, ki v različnih jezikih spreminja spol: pri tem pove nekaj o narodu, ki vidi v njem ženske, moške ali neopredeljene

lastnosti. Neulovljivost pomenov pa ostaja čudežno nedotaknjena, z vsako razlago naletimo na deset novih skrivnosti. Na podoben način, kot se morje v grščini posebej zdiferencira na morje kot sol, morje kot prizor, morje kot pot, morje kot dogodek, morje kot obalo, morje kot globino, in tako naprej, kot se tudi oblike morja med sabo dopolnjujejo in prehajajo druga v drugo. To izdaja izobilje in bogastvo izkušenj, ki so jih stari Grki dosegli z življenjem ob sredozemskem morju, s plovbo po njem. V primerjavi z njimi pa se Rimljani izdajajo kot pristno kopensko ljudstvo. "V njihovem simbolizmu in metaforah lahko odkrijemo celinske nazore in privrženost zemlji." Psihogrami torej, ki pa bolj kot k definiranju vabijo k razmišljanju in (sanjarjenju), bolj razširjajo kot pa fiksirajo pomene. Takšen pa je tudi namen te knjige.

Darilo usode vsem, še posebej pa tistim, ki jim je (kakor meni) letošnji dopust padel v vodo, vse prej kot morsko.

Lucija Stepančič

